

Ретроперіодичні видання у фондах наукової бібліотеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

У статті здійснено аналіз періодичних і продовжуваних видань (журналів), які передплачувала бібліотека Черкаського педінституту в 20 – 40-х роках ХХ століття. Проаналізовано ретрофонд часописів щодо кількісних показників, а також за тематикою, мовою, видавництвами, періодичністю.

Ключові слова: періодичне видання, журнал, видавництво, 20 – 40-ті рр. ХХ ст.

Бібліотечні фонди України зберігають унікальні періодичні видання, які становлять історичну та наукову цінність народу та виступають його документальною пам'яттю. Чільне місце належить і ретрофонду періодичних видань наукової бібліотеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Ретроперіодика є цінним джерелом, з якого науковці та студенти ВНЗ черпають інформацію про життя нашого суспільства в той чи інший історичний період та використовують її у різних аспектах своїх досліджень: бібліотечно-бібліографічному, джерелознавчому, історичному. Тому звернення до характеристики вказаних видань має беззаперечну актуальність та значну евристичну цінність.

Метою цього повідомлення є структурний аналіз ретроперіодичних видань, насамперед журналів, що зберігаються у фондах книгозбірні ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Саме цей вид друкованої продукції користується великим попитом серед викладачів, аспірантів та студентів нашого університету, задовольняючи їх професійні, наукові, пізнавальні, навчальні запити. Це, зокрема, журнали серії фізичних, хімічних, біологічних, математичних наук, літературні та мовознавчі збірники. Загалом ретрофонд періодичних видань бібліотеки налічує 31 назву й 844 екземпляри. Назвемо деякі з них: «Известия АН СССР. Серии Биологическая и Химическая» (у фондах бібліотеки є числа від 1937 р.), «Серии Физическая и Математическая» (з 1940 р.), «Литература в школе», «Русский язык в школе», «Литературный критик» (з 1936 р.), «Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР» (з 1946 р.) та ін.

У бібліотеці зберігаються й поодинокі наукові журнали, видані до 1936 року, наприклад, «Известия АН СССР. Серия Русский язык» (1918 р.), «Успехи физических наук» (1926 та 1929 років випуску), «Журнал прикладной химии» (1929, 1931 та 1935 рр.), «Журнал института ботаники АН УРСР» (1934 р.), «Журнал общей химии» (1935 р.). Вказані часописи видавались Академіями наук СРСР, УРСР, Об'єднаним науково-технічним видавництвом СРСР, а на загал це всього 8 назв та 17 екземплярів.

Від 1936 р. потужніше стала розвиватися видавнича галузь, а Черкаський педінститут розбудовував свою структуру, тому вже до воєнного 1941 р. в бібліотеку надійшло 209 екземплярів журналів, в основному

наукових. Подаємо статистику отриманих нашою книгозбірною часописів до 1950 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість журналів, одержаних бібліотекою до 1950 р.

Рік	Кількість назв	Кількість екземплярів
1918	1	1
1926	1	2
1929	2	4
1931	1	2
1934	1	1
1935	2	7
1936	9	25
1937	13	44
1938	9	47
1939	9	40
1940	11	30
1941	12	23
1942	1	9
1943	5	12
1944	5	9
1945	14	88
1946	9	46
1947	21	152
1948	20	153
1949	22	149
Всього	168	844

Роки Великої Вітчизняної війни перервали видання багатьох часописів. Незважаючи на це, вже в 1942 р. бібліотека отримала «Журнал експериментальной и теоретической физики» (9 випусків). Це був один із небагатьох наукових часописів, який продовжував виходити і в добу воєнного лихоліття (табл. 2).

Таблиця 2

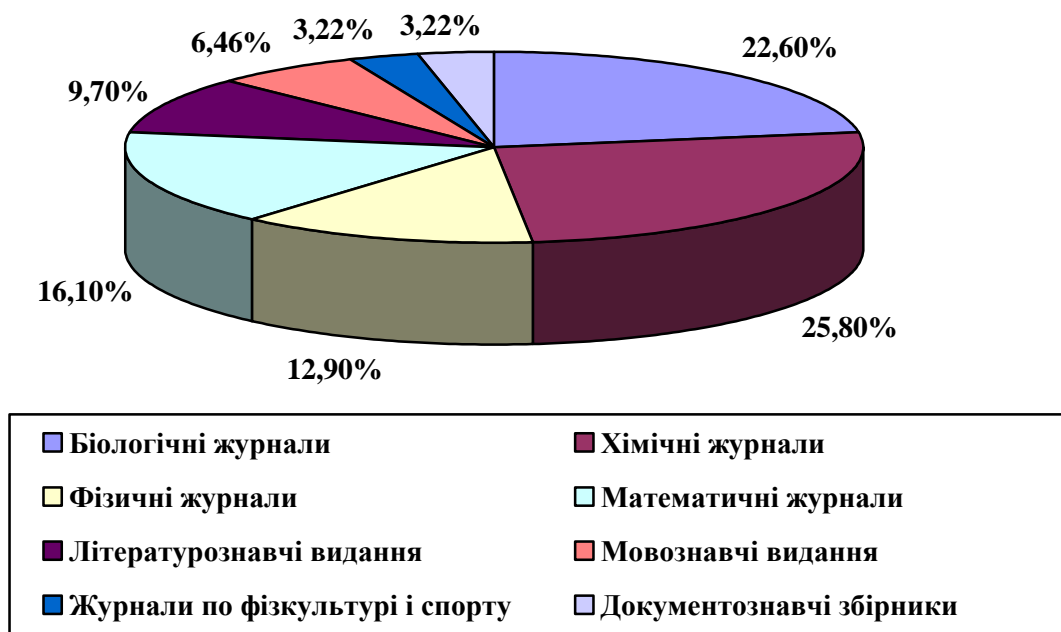
Журнал експериментальной и теоретической физики

Роки	Номери	Всього екземплярів
1941	1, 2, 3, 4, 6.	5
1942	1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 11, 12.	9
1943	6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.	7
1944	9, 12.	2
1945	7, 8, 9, 10, 11, 12.	6

І лише в 1944 р. після визволення України від нацистських загарбників почала відроджуватись видавнича галузь, а бібліотека одержувала дедалі більше як назв, так і друкованих одиниць журналів. Здійснювалася передплата не тільки наукових, а й методичних журналів, зокрема, «Фізика в школе», «Химия в школе», «Литература в школе», «Русский язык в школе», «Иностранные языки в школе», «Теория и практика физической культуры», а також «Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР».

За мовною ознакою переважна більшість журналів того періоду виходила російською мовою, що відповідало радянській державній політиці. Книгозбірня тоді отримувала лише 4 назви україномовних журналів.

Тематика журнальних видань 20 – 40-х років ХХ ст. охоплювала усі сфери наукового життя країни. Але найбільше видань цього періоду присвячено розвитку хімічних (25,8%), біологічних (22,6%), математичних (16,1%) наук в СРСР («Журнал прикладной химии», «Ботанический журнал», «Журнал общей биологии», «Успехи математических наук», «Математический сборник»). (діагр. 1).

Діагр. 1. Тематичний розподіл журналів і періодичних збірників 20 – 40-х рр. ХХ ст.

Студенти-філологи Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького широко використовують у навчанні часопис «Литературный критик» за 1936, 1937 та 1938 рр., а також «Известия АН СССР. Серия Литературы и языка», «Русский язык в школе», «Литература в школе» (різні роки видання).

Для студентів ННІ природничих наук корисні журнали «Биохимия», «Ботанический журнал», «Журнал института ботаники АН УССР», «Бюллетень

Московского общества испытателей природы», «Журнал общей химии», «Український хімічний журнал». Журнал «Теория и практика физической культуры» часто переглядають студенти ННІ фізкультури, спорту і здоров'я.

Методичні журнали «Биология в школе», «Литература в школе», «Химия в школе», «Физика в школе» та ін., видані видавництвом «Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР», студентам потрібні під час проходження виробничої практики в загальноосвітніх школах.

Автори статей у журналах висвітлювали діяльність різних наукових установ, зокрема, Академії наук СРСР («Известия Академии наук СССР. Серии: Биологическая, Литературы и языка, Математическая, Физическая, Химическая», «Биохимия», «Ботанический журнал СССР», «Журнал общей биологии», «Математический сборник», «Успехи современной биологии», «Успехи химии»), Академії Наук Української РСР («Український математичний журнал», «Український хімічний журнал»), науково-дослідних інститутів при Академії Наук УРСР («Ботаничний журнал», «Журнал інституту ботаніки», «Журнал інституту математики»), Міністерства освіти УРСР («Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР»), Московського товариства дослідників природи («Бюллетень Московского общества испытателей природы»), загальноосвітніх шкіл («Биология в школе», «Иностранные языки в школе», «Физика в школе», «Литература в школе», «Русский язык в школе»).

Розвитку науки у воєнні та перші повоєнні роки присвячує свої публікації журнал «Известия Академии Наук СССР». На його сторінках друкуються праці співробітників відділу фізичних, хімічних та математичних наук («Тепловое движение в жидкостях и рассеяние света» Е. Ф. Гросса, «Производные ацетилену» И. Н. Назарова и А. Х. Хоменка, «Функции с полной системой степеней» А. Н. Черкасова та ін.), відділу біологічних наук («Очерки из истории микробиологии в России» члена-корреспондента АН СССР Б. Л. Исаченка та ін.), відділу філологічних наук («Сравнительная грамматика и новое учение о языке» В. М. Жирмунского).

У 1946 р. Міністерство освіти УРСР видало «Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР», у якому друкувались матеріали засідань цього відомства.

Журнальний фонд 20 – 40-х років представлений у науковій бібліотеці виданнями, які виходили з різною періодичністю, але більшість журналів – 1 раз в 2 місяці (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість журналів до 50-х рр. за періодичністю

Періодичність/рік	20-і роки	30-і роки	40-і роки
Щомісячні		4	5
Двомісячні	3	9	17
Виходять 4 рази на рік			3
Інша періодичність		7	4

У повоєнні роки видавнича справа почала швидко відновлюватись і розвиватись. З евакуації повернулася Академія Наук СРСР і почала активно видавати наукові журнали. З'явилися нові видавництва, а відтак і нові періодичні видання, які наукова бібліотека Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького передплачує й донині (табл. 4).

Таблиця 4

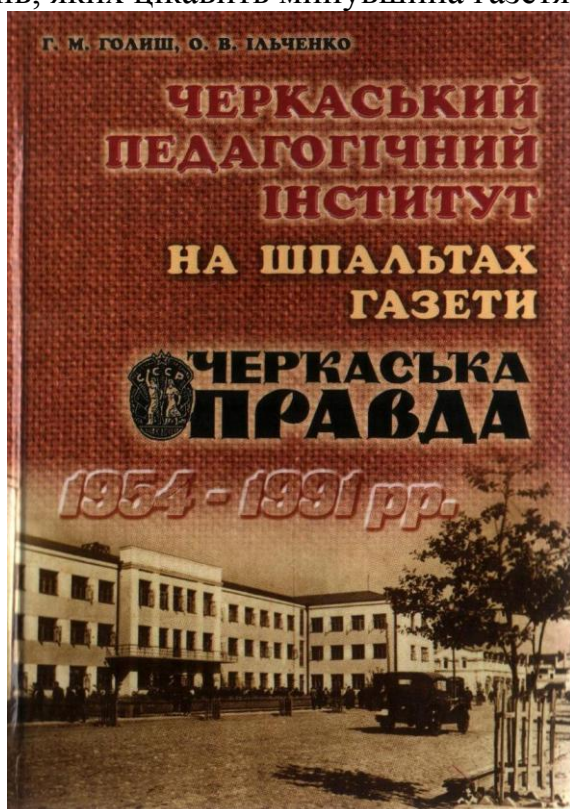
Кількість журналів 20 – 40-х років за видавництвами

№ п/п	Назва видавництва / рік	20-і роки	30-і роки	40-і роки
1.	Видавництво АН СРСР	4	59	392
2.	Видавництво АН УРСР	–	13	6
3.	Видавництво Міністерства освіти УРСР	–	–	57
4.	УЧПЕДГИЗ Міністерства Просвещения РСФСР	–	49	65
5.	Гослитиздательство	–	12	–
6.	Об'єднане науково-технічне видавництво СРСР	3	62	87
7.	Видавництво «Фізкультура и спорт»	–	–	12
8.	Державне видавництво технічно-теоретичної літератури	–	–	10

Також до послуг користувачів нашої книгозбірні пропонується цінний краєзнавчий ретрофонд, представлений насамперед газетним виданням «Черкаська правда» з часу утворення Черкаської області (з 1954 р.). Потім, вже в 1991 році, ця газета була перейменована в «Черкаський край».

На сторінках вказаного видання дописувачі матеріалів висвітлювали промислове, сільськогосподарське, освітнє, культурне життя області. Дуже багато статей, репортажів, інтерв'ю публікувалось і про наш університет, тоді ще педінститут.

Працівники нашої бібліотеки систематизували цей матеріал та видали книгу «Черкаський педагогічний інститут на шпальтах газети «Черкаська правда» 1954 – 1991рр.» (автори-укладачі Г. М. Голиш та О. В. Ільченко), яка є цінним підґрунтям для краєзнавчих пошуків викладачів та студентів. Цей збірник містить прес-релізи матеріалів вказаної обласної газети від 1954 до 1991рр. (від 1991 р. газета прибрала назву «Черкаський край»), які розповідають про повсякденність провідного в Шевченковому краї ВНЗ – Черкаського педінституту ім. 300-річчя возз'єднання України з Росією. Це джерелознавче видання адресовано студентам та викладачам зі спеціальностей історія, соціальні комунікації, а також широкому колу читачів, яких цікавить минувшина газетярства та регіональної вищої освіти.

Нині названі автори працюють над новим виданням, яке буде своєрідним продовженням цієї книги. Воно буде присвячене матеріалам про наш університет не тільки на шпальтах «Черкаського краю», а й інших провідних місцевих газет, таких як «Нова доба», «Вечірні Черкаси», «Молодь Черкащини», починаючи з 1992 р. і закінчуючи сьогоднішнім.

Отже, за результатами дослідження ретроперіодики, яка зберігається в науковій бібліотеці Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, можна зробити наступні висновки. Журнальні видання 20 – 40-х років ХХ ст. зберігають цікавий джерелознавчий матеріал, який може бути ефективно використаний науковцями, викладачами, аспірантами, студентами нашого університету, вчителями шкіл.

Ретрофонд періодичних видань наукової бібліотеки є важливим історичним джерелом, яке заслуговує на окреме всебічне вивчення. Основними тематичними напрямками публікацій періодичних видань тих

років стало висвітлення досягнень науки і техніки того часу, соціального, господарського і культурного життя населення нашої країни.

*Л. М. Мальована, завідувач сектору
періодичних видань наукової бібліотеки
Черкаського національного
університету ім. Б. Хмельницького*

*Науковий ред. – кандидат історичних наук, доцент, директор наук.
бібліотеки Г. М. Голиш*